

7. Психология современного подростка / Под ред. Д.И. Фельдштейна. – М.: Педагогика, 1987. – 240 с.
8. Райс Ф. Психология подросткового и юношеского возраста / Ф.Райс. – СПб.: Питер, 2000. – 624 с.
9. Репина Т.А. Анализ теорий полоролевой социализации в современной западной психологии / Т.А.Репина // Вопросы психологии. – 1987. – №2. – С. 158-165.
10. Романов И.В. Особенности половой идентичности подростков /И.В.Романов // Вопросы психологии. – 1997. – №4. – С. 39-47.
11. Эриксон Э. Идентичность: юность и кризис / Э.Эриксон: Пер. с англ. / Общ. ред. и пред. А.В. Толстых. – М.: Прогресс, 1996. – 341 с.
12. Юферева Т.И. Образы мужчин и женщин в сознании подростков / Т.И.Юферева // Вопросы психологии. – 1985. – №3. – С. 84-90.

Резюме. В статье осуществлен анализ гендерной идентичности личности, рассмотрены особенности формирования гендерной идентичности подростков во время их общения со сверстниками.

Ключевые слова: гендерная идентичность, гендерная социализация, общение, подростковый возраст, гетеросоциальность.

Summary. In article the analysis of gender identity of the person is carried out, features of formation of gender identity of teenagers are considered during their dialogue with contemporaries.

Key words: gender identity, gender socialization, dialogue, teenage age, a heterosociality.

УДК [159.923:378.14] – 058.55

Г.О.ЛУЦИК

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ ДО РОБОТИ З НЕПОВНОЛІТНІМИ ПРАВОПОРУШНИКАМИ

Резюме. В статті проаналізовано індивідуальний підхід до роботи з неповнолітніми правопорушниками, дається оцінка основним методам їх навчання та розглядається специфіка підготовки студентів до роботи з ними.

Ключові слова: неповнолітні правопорушники, методи роботи, індивідуальний підхід.

Постановка проблеми. Протягом останніх років в Україні все більше уваги приділяється питанню підліткової злочинності, необхідності перевиховання правопорушників та запобігання злочинності серед неповнолітніх.

Чимало дослідників погоджуються із думкою, що для вирішення проблем злочинності серед дітей потрібно передусім розглядати причини скоєння правопорушень. Соціолог та антрополог Джон Брейтуейт на основі міжнародного дослідження визначив найбільш поширені фактори, що впливають на вчинення злочинів неповнолітніми. До них відносять: економічний спад у країні; постійні конфлікти між батьками, а також ситуації, в яких дитина стає свідком домашнього насильства; відсутність одного або обох батьків та, так зване, соціальне сирітство, коли батьки не приділяють уваги вихованню дитини; погана поведінка у школі, яка стає основою асоціальної, і, в подальшому, кримінальної поведінки [2].

Метою нашої статті є аналіз основних причин скоєння правопорушень неповнолітніми, визначення основних методів роботи з ними та вироблення на основі цих знань стратегії підготовки студентів відповідних спеціальностей до роботи з ними.

Пенітенціарна психологія на сучасному етапі розвитку має багато перспектив. Внутрішній світ людини, її бажання та цінності стають проблемою для дослідження багатьма категоріями вчених. Тому, власне робота з неповнолітніми правопорушниками, які свого часу отримали складний життєвий урок і прагнуть знайти своє місце у складному світі людських стосунків є досить актуальним для підготовки спеціалістів-психологів.

Об'єкт дослідження – організація соціально-виховної роботи з неповнолітніми злочинцями, індивідуальний підхід до вибору методів навчання.

Предметом нашої статті є процес оволодіння студентами навиків роботи з неповнолітніми злочинцями.

У психолого-педагогічному аспекті ця проблема розглядалася низкою вчених і зводиться до вивчення профілактики правопорушень неповнолітніх (М.Аванесов, Ю.Александров, І.Дегтярьов, Т.Лихолат, В.Оржеховська, А.Селецький, В.Тарарухін, А.Тарас, А.Харшак), методики виховання важковиховуваних підлітків (В.Баженов, З.Зайцева, Р.Оганесян, М.Фетюхін, М.Фіцула), перевиховання неповнолітніх злочинців в умовах виховної колонії (І.Башкатов, П.Вівчар, В.Кривуша, В.Кудрявцев, Г.Потанін, В.Синьов, М. Фіцула), антинаркового виховання неповнолітніх (Н.Максимова, М.Окаринський, В.Оржеховська).

Якщо аналізувати психологію скоєння правопорушень неповнолітніми, то все можна звести до єдиної причини, а саме: відсутність підтримки дитини з боку родини, школи або громади загалом. До схожого висновку прийшов норвезький кримінолог Нільс Крісті. У книзі "Щільність суспільства" вчений зазначив, що правоохоронні органи держави не спроможні контролювати рівень злочинності; єдине, що є дієвим джерелом контролю над злочинністю, - це ставлення громадськості та суспільства до цього соціального явища [1, 13].

Крім того, дана проблема цікавить також і педагогіку. Ще А.С. Макаренко акцентував увагу на необхідності виробити індивідуальну стратегію у вихованні важковиховуваних підлітків, виробити програму їх навчання і перевиховання, враховуючи ступінь їх деформації, попередній життєвий досвід та теперішні прагнення і вподобання. Важливу роль у перевихованні правопорушників А.Макаренко відводить колективу, в якому підліток отримує суспільний досвід та пристосовується до тих правил, за яким живуть всі члени колективу [11].

Студенти повинні усвідомити те, що в майбутньому, працюючи з неповнолітніми правопорушниками, вони мають добре знати особливості їх характеру та специфіку побудови взаємин з даною категорією осіб. Характерною ознакою цих підлітків є те, що їх поведінка та ціннісні орієнтації певним чином відхилені від норми, їм притаманні такі риси характеру як агресивність та озлобленість до світу. І не можна звинувачувати лише їх самих у такому баченні картини світу та побудові взаємин. Адже, як було сказано вище, значний вплив на внутрішній світ цих підлітків зробило саме суспільство.

Основними завданнями в процесі перевиховання підлітків, які скоїли певні правопорушення, є усвідомлення підлітком невідповідності своєї поведінки ustalеним у суспільстві нормам, суспільної небезпеки свого діяння та профілактика правопорушень у майбутньому. Дані завдання можна вирішити за допомогою правильно організованого психологічного впливу.

Психологічний вплив – це вплив на психічний стан, почуття, думки, дії (вчинки) іншої людини за допомогою певних психологічних засобів (вербальних чи невербальних) [12].

У роботі з підлітками, які скоїли правопорушення можна використовувати наступні види психолого-педагогічних методів:

1. Метод руйнування негативного типу характеру: метод «вибуху» та метод реконструкції характеру;
2. Метод перебудови мотиваційної сфери та самосвідомості:

- об'єктивне переосмислення особистісних позитивних якостей та недоліків;
- переорієнтація самосвідомості;
- зміна переконань;
- прогнозування негативної поведінки.

3. Метод перебудови життєвого досвіду: приписи, перенавчання, обмеження, переключення, регламентація способу життя.

4. Метод попередження негативної та стимулювання позитивної поведінки: метод заохочення і покарання, змагання, позитивна перспектива [7, с. 86-87].

Працюючи з неповнолітніми правопорушниками необхідно проявляти високу тактовність, толерантність та гуманізм при взаємодії. Адже, проводячи консультації чи бесіди з даною категорією підлітків, важливим є не лише зміст сказаного, але й інтонація та інші засоби невербального спілкування (жести, міміка тощо) [8].

Під час проведення профілактичних бесід з правопорушниками, перш за все, важливим є зняття психологічного бар'єру у спілкуванні. Від успішності проведення даної операції буде залежати результат самого психологічного впливу вцілому. Якщо важковихований підліток під час бесіди зі спеціалістами (вчитель, психолог та ін.) йде на контакт, починає включатися в розмову, цікавиться інформацією, яку отримує, це вже є запорукою успіху у вихованні вказаної особи.

Що ж стосується особливостей форм навчання та виховання правопорушників, то тут важливим є поєднання індивідуального підходу та групових методів роботи.

Величезне значення при корекції девіантної поведінки має, перш за все, розрахунок об'єму та послідовність скрупульозно підібраних виховних впливів шляхом систематичного вправлення, тренування, що ефективно впливає на всі складові рівні особистості (фізичний, інтелектуальний, соціальний). Безперечно, при цьому слід орієнтуватись на різні вікові структури і включати такі типові ігри: дидактичні, рольові, розвиваючі, сюжетні, ігри-драматизації, ігри з правилами.

У грі розвивається вербальне мислення в неформальному спілкуванні та сумісній діяльності. При ігротерапії створюється атмосфера прийняття підлітка, розширення його можливостей до саморегуляції, до самоконтролю, емпатії, почуття власної гідності.

Застосування раціональної психотерапії (основоположники Е.Дюбуа і М.В. Бехтерев) дає змогу підліткам створити нові життєві стереотипи. Паралельно потрібно проводити педагогічну психотерапію. Вона, перш за все, повинна орієнтувати особистість на соціальну активність, на оптимістичну перспективу, віру в свої сили, віру в своє виправлення, адже головне - своєчасно зупинитись і проаналізувати помилки [6].

Важливим питанням змісту процесу перевиховання неповнолітніх правопорушників є формування у них громадських якостей. Дуже важливо, щоб неповнолітній відчув свою причетність до побудови молоді держави. Головна мета цього напрямку – виховання національних почуттів, формування у молоді людини особистісних рис громадянина України, розвиток його духовності, шанобливого ставлення до успадкованих надбань українського народу.

Процес соціалізації неповнолітнього виражається у прийнятті ним норм і законів співжиття. Прояв дотримання таких норм свідчить про високий рівень самосвідомості неповнолітнього, переосмислення своєї ролі і становища в суспільстві щодо інших. І навпаки, суперечність соціального пристосування проявляється у невмінні самовиразитись і самореалізації. Негативну роль тут відіграє нездатність неповнолітнього гармонізувати стосунки з тими, хто навколо нього. Тому розроблення програми формування у нього ціннісних орієнтацій в суспільстві стає основою пристосування його до суспільної дійсності шляхом подолання внутрішнього негативізму [4, 14].

Скоєнні неповнолітніми злочини свідчать про низький рівень сприйняття вищих духовних цінностей. Це є проявом низької культури і вимагає спонукати неповнолітнього до вищих проявів людського духу – сприйняття й розуміння краси, справжніх цінностей життя. Цю роль може виконати релігійне виховання молоді. Оскільки порушення моральних і правових норм здійснюється на основі бідності внутрішнього духовного світу, релігія дозволяє формувати в неповнолітніх правильні уявлення про норми співжиття в суспільстві на основі релігійного вчення, яке базується на ідеї доброти, чесності, взаємодопомоги та любові до ближнього.

У структурі соціалізації особистості важливу роль відводять поглядам і переконанням особистості, знанням про правила функціонування соціуму. На даних уявленнях ґрунтуються загальнолюдські цінності, які мотивують діяльність неповнолітніх. Тому, ще однією складовою в процесі перевиховання неповнолітніх правопорушників слід вважати моральне виховання. У підлітків з асоціальною поведінкою слід розвинути почуття відповідальності не лише перед законом, але і перед тими особами, які страждають від неправомірних вчинків [5].

Моральне виховання передбачає формування в неповнолітнього стійкої життєвої позиції, яка проявляється у ставленні до себе, своїх дій. Визначити своє ставлення до людини чи явища – це вміння співвіднести поняття хорошого і поганого. Тому перевиховання неповнолітнього правопорушника повинне передбачати формування в нього таких рис як: справедливість, чесність, доброзичливість, терпеливість, працелюбність, мужність, хоробрість.

Крім того, неповнолітні правопорушники повинні сприймати загальнолюдські цінності у поєднанні з правовими нормами держави, у якій проживають. Тому важливим аспектом роботи з даною групою підлітків повинне бути правове виховання, яке б формувало в них почуття відповідальності за власну поведінку. Правове виховання повинне базуватися на двох напрямках корекції поведінки:

- вироблення системи знань про діючі норми права, існуючі нормативно-правові акти;
- формування правової культури [9].

Висновки. Практика виховної роботи з неповнолітніми правопорушниками переконує, що основними вадами, які допускають педагоги, психологи та інші спеціалісти у роботі з ними є: поверхове вивчення особистості вихованця, недостатнє виявлення мотивів негативних проявів його поведінки; відірваність навчання, праці від виховання; адміністрування; відсутність індивідуального підходу; недостатня взаємодія осіб, які відповідають за виховання правопорушника. Тому, надто гостро постає проблема підготовки фахівців до роботи з цією категорією осіб, яка передбачає не лише якісні теоретичні знання психології розвитку підлітків, але і вміння застосовувати їх на практиці, поєднувати різні підходи до вивчення особистості та здатність аналізувати отриману інформацію, які можна отримати лише в процесі практичної роботи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання / І.Д. Бех: Науково-методичний посібник. - К.: ІЗМН, 1998. – 204 с.
2. Брейтаут Д. Преступление, стыд и воссоединение / Д. Брейтаут: Пер. с англ. Н.Д. Хариковой. - М.: Центр “Судебно-правовая реформа”, 2002.-312 с.
3. Десятников В.Ф. Психические девиации и противоправное поведение подростков / В.Ф. Десятников, В.Г. Козюля.-М., 1982.-84 с.
4. Зеер Г. Зміна об'єктива: Новий погляд на злочин та правосуддя / Г. Зеер: Пер. з англ. - К.: “Пульсари”, 2004. - 222 с.
5. Кон И.С. Социология личности / И.С. Кон.-М.: Политиздат, 1967.-С.22.
6. Кузьмінський А.І. Педагогіка / А.І. Кузьмінський, В.Л. Омеляненко: Підручник. – К.: Знання, 2007. – 447 с.
7. Кушнар'єв С.В. Методи психолого-педагогічного впливу на правопорушників / С.В. Кушнар'єв // Соціальна педагогіка: теорія і практика – 2011- № 2- с. 85-90
8. Мудрик А. В. Введение в социальную педагогику : Учеб. пособие для студентов. / А.В. Мудрик. – М. : Ин-т практ. психологии, 1997. – 221 с.
9. Назаренко О. Профілактика злочинності неповнолітніх: шляхи вирішення / О. Назаренко // Відновне правосуддя в Україні. - 2007. - № 2(6). - С 6-9.
10. Невский А.И. Отклонения в поведении и неуверенность в себе / А.И. Невский //Дисциплина и предупреждение педагогической запущенности школьников.-Кишинев: Штиинца,1992.- С.120-128.
11. Оржеховська В.М. Дитяча бездоглядність та безпритульність: історія, проблеми, пошуки / В.М. Оржеховська, В.Є. Виноградова-Бондаренко: Навчальний посібник. – К., 2004. – 78 с.
12. Психологический словарь / Под ред. В.В. Давыдова, А.В. Петровского, М.Г. Ярошевского.-М.: Политиздат, 1990.-С.373.
13. Синьов В. М. Педагогічні основи ресоціалізації злочинців. / В. М. Синьов, Г. О. Радов, В. І. Кривуша та ін. – К. : МП «Леся», 1997. – 272 с.
14. Соціальна психологія в трудах отечественных психологов: Хрестоматія.-С.-Петербург, 2000.- 257с.
15. Соціальна робота з неповнолітніми, які перебувають у місцях позбавлення волі // За ред. Синьова В.М.- К., 2003.- 222с.
16. Фіцула М.М. Педагогічні проблеми перевиховання учнів / М.М. Фіцула. Видання друге, доповнене, перероблене.- Тернопіль, 1999.-141с.

Резюме. В статті проаналізовані індивідуальний підхід к работе с несовершеннолетними правонарушителями, дається оцінка основним методам их обучения и рассматривается специфика подготовки студентов к работе с ними.

Ключевые слова: несовершеннолетние правонарушители, методы работы, индивидуальный подход.

Summary. The article analyzes the individual approach to working with juvenile delinquents, assesses the main methods of training and is considered specific training students to work with them.

Key words: juvenile offenders, working methods, personal approach.

УДК 159.922.8:61

В.Ю. МАЗУРЕЦЬ

ВПЛИВ СТРЕСУ НА РОЗВИТОК ПСИХОСОМАТИЧНИХ ЗАХВОРЮВАНЬ У ПІДЛІТКІВ

Резюме. У статті на основі теоретичного аналізу та результатів емпіричного дослідження аналізується взаємозв'язок стресових подій з психосоматичними розладами в підлітковому віці, а також акцентується увага на значимості впливу сім'ї на виникнення та розвиток даних захворювань.

Ключові слова. Психосоматичні розлади, стрес, підлітковий вік.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку суспільство зіткнулося з швидким зростанням та поширенням нервово – психічних та психосоматичних розладів. Психосоматичні розлади – це синдроми та симптоми порушень соматичної сфери (різних органів і систем), обумовлені індивідуально – психологічними особливостями людини і пов'язані із стереотипами її поведінки, реакціями а стрес і способами вирішення внутрішнього конфлікту. Зростання кількості психосоматичних захворювань, які ще називають «хворобами цивілізації», пов'язані із збільшенням навантаження на психіку під впливом соціального середовища, прогресу, постійної нестачі часу та потребою у значних психологічних та фізіологічних затратах на адаптацію для них. У такій ситуації найбільш вразливими є діти і підлітки, які виявляються найменш захищеною частиною суспільства через свою емоційну чутливість, що в деяких випадках може відігравати негативну роль, особливо тоді, коли немає належної підтримки з боку сім'ї, а сила емоцій досягає такого рівня, що стає причиною стресу. Підтвердженням цього є дані деяких авторів про те, що серед дітей, які звертаються за медичною допомогою, від 40 до 68% страждають психосоматичними захворюваннями.

Вважається, що в патогенезі психосоматичних розладів провідне значення мають наступні фактори:

- неспецифічна спадковість та вроджена обтяженість соматичними порушеннями та дефектами;
- спадкова схильність до психосоматичних розладів;
- зміни в ЦНС, що призводить до нейродинамічних зрушень;
- особливості особистості;